

ANNA ARENT

Edukacja przedsiębiorczości w szkole wyższej w opinii studentów

Entrepreneurship education in higher education in the students' opinion

Doktor, Politechnika Lubelska, Wydział Zarządzania, Katedra Zarządzania, Polska

Streszczenie

W artykule poruszony został problem kształcenia studentów w zakresie zakładania własnej działalności gospodarczej. Zaprezentowano wyniki badań dotyczących związku pomiędzy intencjami przedsiębiorczymi studentów a nauczaniem przedsiębiorczości. W opracowaniu omówione zostały również oceny stopnia uzyskania kompetencji związanych z podejmowaniem działalności gospodarczej przeprowadzone przez studentów.

Słowa kluczowe: edukacja przedsiębiorczości, przedsiębiorczość, intencje przedsiębiorcze studentów.

Abstract

The article discussed problem of education of students in the field of setting up their own business. It presents results of studies on the relationship between entrepreneurial intentions of students and the teaching of entrepreneurship. The article discusses the assessment of the level of obtaining the competences for setting up new businesses, carried out by students.

Key words: entrepreneurship education, entrepreneurship, entrepreneurial intentions of students.

Wstęp

Z wyników badań przeprowadzanych w różnych grupach społecznych (w tym wśród studentów) wynika, że deklarację o chęci podjęcia działalności gospodarczej składa w Polsce nieco wyższy odsetek osób (15,6%) niż w Unii Europejskiej – średnio 12,1% [PARP 2015: 16–17]. Ten zamiar posiadania własnej firmy nie zawsze jednak przekłada się na jego praktyczną realizację. Jak się wydaje, wpływ na to ma nie tylko zestaw cech i postaw reprezentowanych przez poszczególne osoby, ale także czynniki zewnętrzne, a wśród nich szkoły wyższe. Uczelnie wyższe mogą stanowić bowiem źródło wiedzy i podstawowych umiejętności bezpo-

średnio związanych z podejmowaniem i prowadzeniem własnego biznesu. Jednocześnie poprzez tworzenie swobodnego klimatu przedsiębiorczości (obejmującego również formy pomocy instytucjonalnej) mogą wspomagać swoich studentów i absolwentów w wyborze innej ścieżki rozwoju zawodowego niż praca najemna. Potrzeba wprowadzenia elementów kształcenia przedsiębiorczości na uczelniach ma charakter obiektywny, związany z sytuacją na rynku pracy i szerzej – w otoczeniu społeczno-gospodarczym, ale także jest jednym z zadań, jakie przypisywane są szkołom wyższym – przygotowaniem absolwentów do pracy zawodowej.

Edukacja przedsiębiorczości

Konieczność uwzględnienia w programach kształcenia elementów przedsiębiorczości została dostrzeżona również przez ustawodawcę. W wyniku zmian w szkolnictwie wyższym zapoczątkowanych w 2010 r. przyjęte zostały Krajowe Ramy Kwalifikacyjne (KRK) dla szkolnictwa wyższego. Określają one ogólne kwalifikacje, które powinien uzyskać absolwent programów kształcenia przypisanych do poszczególnych obszarów nauk [MNiSW 2011]. Wśród efektów kształcenia z zakresu wiedzy aż dla 6 z 8 obszarów przyjęto zapis o tym, że absolwent „zna ogólne zasady tworzenia i rozwoju form indywidualnej przedsiębiorczości, wykorzystującej wiedzę z zakresu dziedzin nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów” [MNiSW 2011], co można bezpośrednio odnieść do wiedzy związanej z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej.

To swoiste „podejście administracyjne” do wprowadzenia problematyki przedsiębiorczości do programów nauczania jest odpowiedzią na potrzeby rynku pracy i całej gospodarki, w której ogromna rola przypisywana jest sektorowi małych i średnich przedsiębiorstw. Jednocześnie podejście to można traktować jako próbę wspomoczenia zamiany intencji przedsiębiorczych studentów w konkretne działanie, którego efektem będzie powstanie nowych podmiotów gospodarczych. Jak wskazują bowiem wyniki badań [Jones i in. 2011; De Jorge-Moreno i in. 2012; Bae i in. 2014; Stamboulis, Barlas 2014], istnieje wyraźny związek pomiędzy edukacją przedsiębiorczości a intencjami przedsiębiorczymi studentów: im większy zakres wiedzy dotyczącej szeroko rozumianej działalności biznesowej, tym liczba osób zainteresowanych podjęciem własnej działalności gospodarczej jest większa. Zarówno z punktu widzenia rynku pracy, jak i rozszerzania kompetencji studentów zasadne wydaje się więc wprowadzenie do programów nauczania treści, które pozwolą na potencjalny wybór samozatrudnienia jako kariery zawodowej.

Wyniki badań

Oddziaływanie uczelni na intencje przedsiębiorcze studentów zostało potwierdzone przez wyniki badań pilotażowych przeprowadzonych w roku akademickim 2012/2013 w Politechnice Lubelskiej. Uczestniczyła w nich grupa 165 studentów dwóch kierunków studiów: zarządzania oraz zarządzania i inżynierii produkcji [Arent, Walczyna 2014a: 5–21]. W ramach pilotażu przeprowadzona

została ogólna ocena 4 aspektów potencjalnego wpływu szkoły wyższej na intencje przedsiębiorcze studentów. Wśród ocenianych komponentów znalazła się „wiedza” rozumiana jako kształtowanie bezpośrednich kompetencji odnoszących się do podejmowania i prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Ogólna ocena oddziaływania uczelni na intencje przedsiębiorcze w badanej grupie studentów kształtowała się na poziomie 2,87 w pięciostopniowej skali Likerta (5–1). Komponent „wiedza” został oceniony na poziomie 3,02 (mediana – 3,0; odchylenie standardowe – 1,12). Różnice pomiędzy poziomem oceny poszczególnych składników ogólnego oddziaływania środowiska uczelni na intencje przedsiębiorcze badanej grupy studentów nie były znaczące (ocena od 2,73 do 3,02). Jednak nieco wyżej ocenione zostały komponenty związane z bezpośrednim kształtowaniem kompetencji studentów, znajdujące odniesienie w programach kształcenia. Niższa ocena przypisana została natomiast tym elementom, które związane są z działaniami wspomagającymi pozytywną realizację intencji przedsiębiorczych. Można więc stwierdzić, że o ile uczelnia zapewnia pewną możliwość uzyskania kompetencji przydatnych przy prowadzeniu własnego biznesu, o tyle w mniejszym stopniu bezpośrednio wspomaga studentów w rzeczywistym działaniu. W efekcie więc w większym stopniu przygotowuje absolwentów do pracy najemnej niż samozatrudnienia. Trzeba jednak podkreślić, że badania prowadzone były wśród studentów kierunków studiów, które w ramach programów kształcenia oferują największy zakres wiedzy z nauk ekonomicznych i szerzej – społecznych, a więc przydatnej z punktu widzenia prowadzenia własnej firmy. Jednocześnie ze względu na różne programy kształcenia badana była i potwierdzona została pozytywna zależność pomiędzy intencjami przedsiębiorczymi a studiowanym kierunkiem [Arent, Walczyna 2014b: 17–18].

O poziomie przygotowania studentów do prowadzenia własnej działalności gospodarczej świadczą również wyniki samooceny przeprowadzonej w bieżącym roku akademickim w tej samej uczelni. Dotyczyła ona oceny stopnia uzyskania zakładanych kierunkowych efektów kształcenia i została przeprowadzona wśród studentów ostatnich semestrów studiów I stopnia 4 losowo wybranych kierunków studiów. W przypadku 3 o charakterze ściśle technicznym w wykazie efektów kształcenia z zakresu wiedzy uwzględniono efekt lub efekty związane z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej. Sposób ich sformułowania był jednak zróżnicowany: od bezpośredniego odniesienia się do tej problematyki do bardziej ogólnego podejścia nawiązującego do zagadnień z zakresu zarządzania i ekonomii. Wyniki badania zostały przedstawione w tabeli 1.

Z przedstawionych danych wynika, że zdaniem badanych studentów efekty z zakresu wiedzy związanej z przedsiębiorczością uzyskane zostały na poziomie niewiele ponad dostatecznym. Jedynie w przypadku ostatniego ze wskazanych w tabeli kierunków ocena stopnia uzyskania zakładanego efektu kształcenia była nieco wyższa. Jak się wydaje, wpływ na uzyskane wyniki – oprócz subiektyw-

nego odczucia studentów – miało samo sformułowanie efektów związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej: połączenie wiedzy z zakresu podejmowania i prowadzenia działalności z zagadnieniami z zakresu zarządzania, organizacji, prawa i/lub ekonomii. W konsekwencji średnie oceny są zbliżone. Analiza planów studiów wskazała jednak na istnienie istotnych rozbieżności w zakresie treści kształcenia odnoszących się do przedsiębiorczości. Najszerszy ich zakres (kilka przedmiotów) występuje w przypadku ostatniego ze wskazanych w tabeli kierunków, największy (pojedyncze tematy w ramach jednego przedmiotu) – w przypadku dwóch pierwszych. Potwierdzałyby to wniosek o wpływie sformułowania efektów i ich późniejszego odniesienia w treściach kształcenia na uzyskane wyniki.

Tabela 1. Wyniki samooceny studentów wybranych kierunków studiów dotyczącej efektów kształcenia związanych z przedsiębiorczością

Kierunek studiów	Opis efektu kształcenia	Średnia ocena stopnia uzyskania zakładanego efektu kształcenia ¹
Inżynieria biomedyczna	ma elementarną wiedzę w zakresie zarządzania, w tym zarządzania jakością, zarządzania produkcją i prowadzenia działalności gospodarczej	3,04
	zna ogólne zasady tworzenia i rozwoju form indywidualnej przedsiębiorczości	2,41
Inżynieria materiałowa	ma podstawową wiedzę w zakresie zarządzania, w tym zarządzania jakością i prowadzenia działalności gospodarczej, zna ogólne zasady tworzenia i rozwoju form indywidualnej przedsiębiorczości	3,64
Transport	ma wiedzę w zakresie ekonomii oraz organizacji i zarządzania umożliwiającą prowadzenie działalności gospodarczej, kierowanie przedsiębiorstwem transportowym oraz zarządzanie finansami przedsiębiorstwa	3,53
	ma uporządkowaną wiedzę na temat prawa transportowego, w tym prawa cywilnego, handlowego, socjalnego i podatkowego oraz przepisów regulujących dostęp do rynku transportu rzeczy i osób	3,48
Zarządzanie i inżynieria produkcji	zna ogólne zasady podejmowania, organizowania, prowadzenia i rozwoju form indywidualnej przedsiębiorczości	3,70

Dodatkowo przeprowadzona analiza średnich ocen wykazała istotne statystycznie różnice pomiędzy kierunkami: inżynieria biomedyczna ($t = -5,32$, $p < 0,0001$ oraz $t = -10,39$, $p < 0,0001$) i inżynieria materiałowa ($t = -2,57$,

¹ Do oceny zastosowano następującą skalę: 5 – efekt został uzyskany w pełni, 4 – efekt został uzyskany w przeważającej części, 3 – efekt został uzyskany w minimalnym stopniu, 2 – efekt nie został uzyskany.

$p < 0,01$) a zarządzaniem i inżynierią produkcji. Dla kierunku transport nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic w ocenie. Można uznać, że wyniki badania testem t-Studenta potwierdzają powyżej podane wnioski.

Tabela 2. Zakres kompetencji uzyskanych podczas studiów, przydatnych przy prowadzeniu działalności gospodarczej [na podstawie Mazur-Sokół i in. 2015]

Wyszczególnienie	Struktura odpowiedzi ²	Wyszczególnienie	Struktura odpowiedzi
Planowanie i organizowanie pracy	66,7%	Sposoby pozyskania środków na działalność firmy	6,7%
Zarządzanie projektami	26,7%	Sporządzanie wniosków o środki zewnętrzne na działalność firmy	13,3%
Umiejętność sporządzania raportów, biznesplanów	20,0%	Podstawy księgowości firmy	6,7%
Umiejętności kierownicze	33,3%	Znajomość ogólnych zagadnień prawnych	20,0%
Wdrażanie innowacji	20,0%	Znajomość języka obcego (biznesowego, technicznego)	20,0%

Wniosek o niedostatecznym przygotowaniu do prowadzenia własnej firmy można również wysnuć z opinii absolwentów uczelni, którzy po zakończeniu kształcenia (lub jeszcze w jego trakcie) zdecydowali się podjąć działalność gospodarczą. Badanie karier absolwentów Politechniki Lubelskiej przeprowadzone przez Biuro Karier w rok po zakończeniu przez nich kształcenia wykazało, że wśród 495 osób, które wypełniły ankietę, jedynie 15 absolwentów prowadziło własną działalność gospodarczą, zaś wśród osób bezrobotnych możliwość założenia własnej firmy wskazało ok. 65% badanych z tej grupy przy bardzo dużym zróżnicowaniu czasowym realizacji tego zamierzenia [Mazur-Sokół i in. 2015]. Wpływ na wskazane intencje przedsiębiorcze ankietowanych (oprócz szeregu innych czynników) miał zakres kompetencji przydatnych przy prowadzeniu działalności gospodarczej, które absolwenci mogli uzyskać podczas studiów. Z uzyskanych opinii wynika jednak, że aż 33,3% ankietowanych nie uzyskało żadnych z wymienionych (tabela 2).

Niewątpliwym wpływem na otrzymane wyniki miało uczestnictwo w badaniu absolwentów różnych kierunków studiów, w dominującej większości przypisanych do obszaru nauk technicznych. W przypadku programów kształcenia o ściśle technicznym charakterze zakres wiedzy i umiejętności z innych dyscyplin ma – tak jak wskazano powyżej – bardzo ograniczony charakter. Dodatkowo wykaz badanych kompetencji można uznać za dyskusyjny. Wydaje się jednak, że absolwenci-przedsiębiorcy wyraźnie wskazali na potrzebę uzupełnienia oferowanych programów kształcenia o kompetencje, które ułatwią w przyszłości podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej.

² Ankietowani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Podsumowanie

Wyniki badań prowadzonych nad intencjami przedsiębiorczymi studentów wskazują na występowanie związku pomiędzy zamiarem podjęcia działalności gospodarczej a kompetencjami uzyskiwanymi w trakcie studiów. Z przedstawionych powyżej danych jednoznacznie wynika potrzeba rozszerzenia oferty kształcenia również o zagadnienia odnoszące się do praktycznych aspektów przedsiębiorczości. W przypadku kształcenia z zakresu nauk technicznych problem ten nabiera szczególnego znaczenia. Obszar nauk technicznych stanowi bowiem jedno z ważniejszych źródeł tworzenia szeroko rozumianych innowacji technicznych i technologicznych, które powinny zostać wdrożone w praktyce. Jednym ze sposobów może być tworzenie podmiotów gospodarczych, które zajmą się ich wykorzystaniem. Jednak w tym celu niezbędne jest przygotowanie absolwentów do prowadzenia własnego biznesu. Co oczywiste, nie zawsze istnieje możliwość wprowadzenia do programów kształcenia specjalistycznych przedmiotów, na których studenci będą mogli uzyskiwać wiedzę „biznesową”. W takich przypadkach możliwe jest jednak jej uzupełnienie na dodatkowych kursach i szkoleniach lub w ramach modułów obieralnych. Powinno to wspomóc studentów i absolwentów w realizacji ich intencji przedsiębiorczych, a tym samym umożliwić wybór innej niż praca najemna kariery zawodowej.

Literatura

- Arent A., Walczyna A. (2014a), *Przedsiębiorczość studentów – wyniki badań pilotażowych* [w:] E. Bojar, T. Żminda, J. Bis (red.), *Region i edukacja a procesy rozwojowe*, Lublin.
- Arent A., Walczyna A. (2014b), *Środowisko uczelni a postawy przedsiębiorcze studentów – wyniki badań pilotażowych*, „Organizacja i Zarządzanie. Kwartalnik Naukowy” nr 3(27).
- Bae T.J., Qian S., Miao C., Fiet J.O. (2014), *The Relationship Between Entrepreneurship Education and Entrepreneurial Intentions: A Meta-Analytic Review*. *Entrepreneurship Theory and Practice*, „Entrepreneurship Theory and Practice” vol. 38/2.
- Jorge-Moreno De J., Castillo L.L., Sanz Triguero M. (2012), *The Effect of Business and Economics Education Programs on Students’ Entrepreneurial Intention*, „European Journal of Training and Development” vol. 36/4.
- Jones P., Miller Ch., Jones A., Packham G., Pickernell D., Zbierowski P. (2011), *Attitudes and Motivations of Polish Students Towards Entrepreneurial Activity*, „Education + Training” vol. 53/5.
- Mazur-Sokół A., Zięba E., Wójcik J. (2015), *Podsumowanie aktualnej sytuacji zawodowej absolwentów Politechniki Lubelskiej rok po ukończeniu studiów*, Biuro Karier Politechniki Lubelskiej, Lublin (tekst niepublikowany).
- MNiSW (2011), Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego (Dz.U. nr 253, poz. 1520).
- Stamboulis Y., Barlas A. (2014), *Entrepreneurship Education Impact on Student Attitudes*, „The International Journal of Management Education” vol. 12/3.
- Węclawska D., Tarnawa A., Nieć M., Zabierowski P. (2015), *Global Entrepreneurship Monitor Polska*, Warszawa.